

Modern Foreign Philosophy: Streams and Directions. Anthology, 113–182. Kyiv: Vakler.

4. Bychko, Ihor. 2012. "Svoboda" ["Freedom"]. In *Istoriia filosofii, History of Philosophy*, edited by V. I. Yaroshovets, 822–823. Kyiv: Znannya Ukrainy.

5. Kovadlo, Halyna. 2009. "Svoboda vyboru ta ekzystentsiia liudyny" ["Freedom of Choice and Human Existence"]. *Filosofski dialohy (Shliakhy ta perekhrestia suchasnoi tsyvilizatsii (Liudyna – Kultura – Postistoriia)), Philosophical Dialogues (Paths and Crossroads of Modern Civilization (Human – Culture – Posthistory))* 2: 118–127.

6. Krymskyi, Serhii. 2003. *Zapyty filosofskyykh smysliv [Quests of Philosophical Meanings]*. Kyiv: PARAPAN.

7. Winterhoff-Spurk, Peter. 2004. *Media Psychology*. Stuttgart: W. Kohlhammer GmbH.

8. *The Psychology of Entertainment Media*, edited by L. J. Shrum. 2008. New York: Taylor & Francis e-library.

9. Castells, Manuel. 2007. *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society*. Kyiv: Vakler.

10. Krymskyi, Serhii. 2009. "Zaklyky dukhovnosti XXI stolittia" ["Calls of Spirituality in the 21st Century"]. *Filosofski dialohy (Shliakhy ta perekhrestia suchasnoi tsyvilizatsii (Liudyna – Kultura –*

Postistoriia)), Philosophical Dialogues (Paths and Crossroads of Modern Civilization (Human – Culture – Posthistory)) 2: 3–41.

11. Antipova, Olha. 2021. "Komunikatyvni kharakterystyky suchasnoi kulturnoi doby v konteksti tsyvrovizatsii" ["Communicative Characteristics of the Modern Cultural Epoch in the Context of Digitalization"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2(34): 94–98. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.34.16336>.

12. Polishchuk, Olexander and Olena Polishchuk. 2021. "Ya v systemi kolektyvnoi dii sotsialnykh internet-merezh: sotsialno-filosofskiy aspekt" ["Self" in the System of Collective Action of Social Internet Networks: The Socio-Philosophical Aspect"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1(33): 30–35.

13. Drotianko, Liubov. 2021. "Tsyvrovyi vymir suchasnoho etapu tsyvilizatsiinoho rozvytku sotsiumu" ["Digital Dimension of the Current Stage of Society's Civilization Development"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1(33): 16–21.

L. Drotianko

THE UNIQUENESS OF HUMAN EXISTENCE IN MODERN SOCIAL COMMUNICATIONS

Introduction. The existence of a large number of social interactions on a global scale causes the creation of various manipulative technologies of influence on the consciousness and psyche of people. Therefore, an urgent problem for philosophers and scientists is to identify the peculiarities of this influence and to find ways to preserve the uniqueness of the individual's existence. **The aim** of the study is to identify the specifics of the impact of social communications on individual consciousness and psyche, especially in computer social networks, and to outline possible ways to preserve the uniqueness and originality of a person's individual being in the processes of social communication. **Research methods** The main methodological tools were philosophical and anthropological, hermeneutical and socio-cultural research approaches in their dialectical interaction. **Research results.** It is substantiated that the fundamental characteristic of a person is his or her sociality, which is formed in the process of socialisation and social communications. It ensures the ability to make a personal choice of the self-being and preserve individual uniqueness. The most important means of this is a thorough modern education, which can be obtained in schools and other educational institutions, as they develop critical thinking skills. And the state must ensure the preservation of the mental health of children and adolescents by adopting appropriate laws in the field of social information and communication networks. **Discussion.** It is noted that the problem of the impact of social communications on human existence is widely discussed in the scientific and philosophical discourses of our time. The author presents the points of view of such researchers as M. Castells, O. P. Antipova, O. S. Polishchuk, O. V. Polishchuk and others. **Conclusions.** It is shown that the self-preservation of the uniqueness of human existence is ensured by the presence of human spirituality, which is laid down from childhood, in the process of acquiring knowledge, assimilating social values, etc. The problem of building and self-preservation of the uniqueness of human existence arises in modern society in the system of social communications as a cornerstone for the entire Ukrainian (and not only) society.

Keywords: human existence, uniqueness of existence, society, social communications, Internet communications, information and communication technologies.

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18426

УДК 11/14(045)

C.В. СИНЯКОВ

ПОСТМЕТАФІЗИКА СОЦІУМУ ТА ІСТОРІЇ

Державний податковий університет
ORCID ID: 0000-0002-3708-9737

Анотація. Обґрунтовується ефективність та цінність постметафізичного мислення у сфері гуманітарного знання та пізнання, у збагненні буття та у дослідженні історії й соціуму. Особлива увага приділяється вирішенню питання про взаємозв'язок трансцендентного та іманентного у життєдіяльності людей, взаємодії метафізичного світу з життєвим світом людей, соціальним простором, свідомістю емпіричних суб'єктів. Автор дослідження приходять до висновку, що метафізичний простір існує і функціонує як самостійний світ, який можна порівняти зі штучним інтелектом. Це є наш світ і, водночас, не лише «наш» світ; це є світ, яким неможливо опанувати, підкорити нашому контролю, керувати ним.

Ключові слова: метафізичний простір, есхатологія, онтологія, аналітична постметафізика, свідомість, трансцендентний та іманентний, ідеальний тип, соціальні та ідеальні цінності.

Вступ

Метафізика, як відомо, – це філософське вчення про граничні наддосвідні сутнісні принципи і засади буття, пізнання людини, культури, суспільства та історії. Метафізичне мислення – це завжди думка про

ціле, здатне своїми поняттями охопити фундаментальні питання буття людини, її культури, місця у світі, суспільстві та історії (Габермас 2010). Це є осмислення буття соціуму на основі релігійної свідомості, це опис граничних значень та сенсів

культури, історії, життя. Класична, неklasична та постнеklasична метафізика, незважаючи на різні формати та акценти, дотримується тези про пріоритет зовнішньої стосовно до людини реальності, так званих початків суцього, універсальних онтологій (Синяков 2021). Ними можуть бути: божественний початок, ідеальний світ, і, незалежна від людей, метафізична реальність як така, її каузальні, структурні та фундаментальні зв'язки. Осмислення метафізики історії є можливим на ґрунті релігійної свідомості, де розуміння історії базується на розумінні того, що історичні процеси є результатом взаємодії Бога та людини (М. Бердяев). Історична реальність існує і перетворюється завдяки людям, які здійснюють цей процес, але, володіючи незалежними від свідомості людей каузальними структурами, функціональними зв'язками та закономірностями, вона виявляється одночасно існуючою автономно від нас. Можна припустити, що історія, що обіймає, несе і підтримує в собі сукупність об'єктиваций і людей, що діють, є своєрідним вмістилищем, де всі ми і все створене нами мають місце, існують і перетворюються. Крім концептуальних питань метафізики, у дослідженнях виявляються фундаментальні чинники цивілізаційного розвитку, встановлюються засоби аналітичної метафізики у пізнанні минулого, аналізуються питання логіки історичного процесу та його закономірності (Халапусис 2008). З позицій концепції постметафізики аналізуються головні риси та особливості сучасної філософії історії (Гачко 2012), у широкому історично-філософському контексті розглядаються основні мотиви постметафізичного мислення та розкривається сенс філософської герменевтики як постметафізичного проекту (Самохіна 2019). При всій виконаній філософсько-рефлексивній роботі актуальними залишаються питання про те, як «метафізичне поле» чи «метафізичний простір» діє і реалізується в системі буття, в реальному історичному процесі, в індивідуальних емпіричних свідомості та діях людей, як взаємодіє метафізичне та емпіричне в суспільстві загалом та в окремих його сферах?

Мета дослідження

Завданнями статті є дослідження досвіду використання постметафізики як теоретичного мислення у пізнанні принципів буття та подальшого застосування метафізичного дискурсу, його евристичних можливостей у вивченні соціуму, його історії. У дослідженні робиться спроба поєднати трансцендентне та іманентне, об'єктивне та суб'єктивне у розумінні метафізичних основ соціально-культурного розвитку.

Методологія дослідження

Відповідно до мети дослідження використані історико-філософський, історичний та міждисциплінарний підходи в поєднанні з принципами соціокультурної обумовленості наукового знання, методами герменевтики та аксіології.

Результати

Метафізика включена до суспільної свідомості, соціального простору діяльності безлічі емпіричних індивідів, свідомість яких поєднує в собі раціональне та ірраціональне, свідоме і несвідоме, логіку й

переживання, психічне та емоційне. Суспільна свідомість ніколи не була продуктом лише індивідуальних свідомостей; вона набуває всеосяжності, досягає глибини, яка не властива індивідуальній свідомості. Не всі елементи суспільної свідомості проникають у свідомість окремих людей, трансформуючись там у ті чи інші сторони емпіричної свідомості. Тому, незважаючи на очевидний зв'язок та взаємопроникнення метафізичного та емпіричного, суспільного та індивідуального, суспільна свідомість є самостійним та відокремленим явищем буття, що змінює життя й індивідуальну свідомість людини. Якщо дії індивідуальних свідомостей, включаючи й інституційно оформлені колективні свідомості, є більш менш зрозумілими (суб'єктивні оцінки, прикидки, порівняння, проби, помилки, поправки, коригування і т. д.), то мало зрозумілою або зовсім незрозумілою є реалізація суспільної свідомості, що складається із взаємодій індивідуальних свідомостей, що містять у собі неусвідомлені процеси, які впливають на розвиток. Із цієї суперечності і створюється зовсім нова наукова проблематика, що явно виходить за межі суспільних наук, із масою невирішених питань: символами, таємницями, прихованими сенсами, містикою у господарстві, фінансах, культурі, духовному та історичному русі людства. Метафізичне ціле, що складається на основі ідей, думок, цінностей, всього змісту свідомості окремих людей, не є їхньою сумою, механічним поєднанням індивідуальних свідомостей. Воно, швидше, буде синтезом ідей, понять, навчань, принципів, «вилучених» з індивідуальних свідомостей, і в цій іпостасі є якісно новим явищем. Суспільство, культура, історія, як відомо, «відповідають» на наші запитання, але ставимо їх ми і відповіді на них залежать від нашої постановки проблем.

По суті, соціум, як рух думки, як свідомість – ідеальний, оскільки свідомість творить історію. Контролювати цю ідеальну метафізичну реальність і повністю керувати нею неможливо, як і неможливо «керувати» історією не тільки минулого, але сьогодення й майбутнього. Встановити тотальне управління цим світом означає ліквідувати цей світ, знищити свободу, життя, гідність. Соціум можна уявити як метафізичне поле, наповнене розумом та ірраціональністю, свідомістю і неусвідомленим, ноосферою, соціальністю, цінностями, цілепокладанням, непередбачуваністю, порядком і безладністю.

Концепція соціуму як хаосу, що творить, є дуже плідною в онтологічному і в когнітивному ключі, так як вона дозволяє трактувати суспільство у вигляді метафізичного поля, світу, середовища, що перебувають у просторі людської свідомості, але одночасно при цьому мати властивість бути зовнішніми і відносно незалежними від емпіричних суб'єктів.

У ХХ ст. робиться спроба створення аналітичної метафізики, хоча її представникам, яким не завжди вдавалося провести різницю між онтологією і метафізикою, оскільки онтологія є близькою до метафізики, оскільки є знанням про основні принципи буття. Під метафізикою в аналітичній філософії стало розумітися систематизоване, понятійне, але не

знання, що верифікується. Онтологія мала враховувати досягнення аналітичної філософії, оскільки остання не обмежувалася лише аналізом питань логіки та лінгвістики у зв'язку з основним змістом граничних значень культури, які можуть розкриватися за допомогою методу філософської рефлексії. Аналітична філософія виходила з визнання метафізики гносеологічним модусом і перевела інтерес до неї в область розробки проблем філософії свідомості, мови, тексту, виявлення того, як можна ясно і несуперечливо помислити предмет і висловити його лінгвістичними засобами. У такий спосіб створювалася сучасна метафізика – постметафізика. Проте її пізнавальні можливості не дозволяли відповісти на питання про об'єктивність історії, її залежність від свідомості вченого – спостерігача, від зовнішніх соціокультурних факторів, політичного та психосоціального стану суспільства чи від того мікросередовища, до якого належить учений.

Французький філософ Е. Ведрін, прихильник критичної філософії історії в сучасній соціальній філософії, свого часу писав: «У нашу епоху дві великі концепції спробували встановити наукові засади історії. Одна концепція – це марксизм... Інша концепція – те, що називається критичною філософією історії. Вони протилежні. Великі тіні Гегеля чи Канта, які вимальовуються по них, позначають відмінності їх проблематики. Одна концепція прагне знайти рушійну силу історії, інша знову ставить критичне питання: «У яких умовах роздуми над історією можливі?» Одна говорить про класову боротьбу, про виробничі відносини, інша запитує історика про місце, звідки він триматиметься» (Vedrin 1975, 7). Відповідь на питання про предмет і сутність метафізики як пізнавального засобу дає і відомий французький вчений Р. Арон. За його твердженням, філософія історії здійснює критичний аналіз гносеологічних та логічних проблем історичного процесу, вивчає питання відтворення картини минулого, істини в історії та можливості її пізнання. Вона пов'язана з критичною інтерпретацією людиною свого власного минулого та сьогодення.

У центрі уваги критичної філософії історії перебували гносеологічні та епістемологічні проблеми. Проте сам Р. Арон ніколи не обмежувався ними – у його працях були змістовно представлені й онтологічні питання. Вихідною точкою критичної філософії історії є категорія розуміння. «Розуміння означає таке знання, що ми отримуємо щодо дії людей...» (Aron 1948, 51). Але в історичному пізнанні, не маючи можливості безпосередньо контактувати з об'єктом, – людьми минулої доби, діяльність яких він вивчає – сам учений конструює минуле на основі аналізу історичних джерел, зокрема метафізичного дискурсу. Такий підхід є правомірним, оскільки вчений у пізнанні використовує розумові конструкції, нав'язані аналітиком порядку фактів. Вибір осі чи кута зору розгляду історії – «ідеального типу» (Вебер) – залежить повністю від бажання дослідника, оскільки це питання вибору схем чи «розумових розрізів» (Виппер). У такому разі «локальні культури», «техногенні цивілізації», стадії, формації, «традиційні суспільства» та інші розумові ідеальні конструкції допомагають нам зрозуміти та описати минуле. Їх можна вважати такими, що не верифікуються,

метафізичними засобами аналітичної філософії історії, хоча аналогів їм у самій історичній дійсності може і не бути. Проте зазначені абстрактні ідеологічні поняття дають можливість успішніше досліджувати історичний матеріал. Ідеальний тип не знаходиться в емпіричній реальності, а є дослідницькою утопією. «Не існує історичної реальності, зазначає Р. Арон, що передує науці, яку слід просто відтворити» (Aron 1948, 120). У такому разі адекватність історичного пізнання повністю залежить від дослідника, оскільки завжди виявляється контраст між пережитою історією та розказаною історією. Тому інтерпретація та розуміння історичних фактів, подій залежать від ученого, перед яким виникають труднощі, пов'язані з вибором теоретичних засобів дослідження. На ці обставини і звертав увагу Р. Арон, який був переконаний, що головна складність спостерігача полягає не так у відборі відповідного матеріалу, як у розумінні та проникненні у граничні підстави історичного буття (Aron 1961, 75). До завдань ідеального типу у пізнанні суспільного буття слід віднести перевірку ідеально-типової моделі шляхом співвіднесення та зіставлення її з конкретними спостереженнями й у такий спосіб відкрити нові сторони дійсності, даною моделлю не передбачені. Пізнавальна цінність ідеального типу виявляється саме тоді, коли це граничне поняття тією чи іншою мірою спростовується досліджуванним матеріалом. Аналітична метафізика – це частина аналітичної філософії, яка сягає кантівського критичного підходу. Аналітична філософія є формою рефлексії над нашим мисленням про соціальну реальність та спосіб опису найбільш загальних рис цього мислення.

Звернемося далі до метафізичної онтології та розглянемо її місце і роль у прогнозуванні майбутнього у минулих століттях та в нашу епоху. К. Ясперс свого часу тонко іронізував щодо всіляких футурологічних припущень і домислів. Широко відомо є його фраза: «Немає нічого легшого, ніж прогнозувати. Особливо якщо прогноз дається з боку». М. Хайдеггер справедливо вважав, що історія існує поза розумом, без розуму і в ній відсутня логіка. Однак людська думка прагнула знайти закони та впорядкованість в історії, а багатьох соціальних філософів та істориків хвилювало питання: чи має історичний процес хоч якусь логіку та закономірність, чи треба взагалі відмовитися від цих категорій?

У розвитку європейської філософської та соціально-історичної думки метафізичне мислення відіграло значну роль. У духовній історії Європи були присутні хіліалістичні та есхатологічні мотиви, породжені соціально-психологічними характеристиками і ментальністю суспільних груп, повсякденна свідомість яких була далекою від будь-якої теорії. Насамперед, це явище слід віднести до християнської теології та есхатології, згідно з якими рух із минулого в майбутнє означає наближення до кінцевої мети світобудови, до завершення часу та злиття його з вічністю. Наприклад, у середньовічних ученнях було закладено віру у єдність історії, а остання здійснюється у формі протистояння та взаємодії Граду Божого з Градом Земним. Але слід зазначити, що це вчення було відоме переважно освіченим людям, які читали теологічну літературу та складали абсолютну

меншість середньовічного суспільства. У той же час у широких колах мілінаріїв, хлілістів та інших груп віруючого населення християнська есхатологія набувала радикальнішої «єретичної» форми, як правило, засуджуваної церквою. «Єретики» проповідували неминучий і раптовий наступ тисячолітнього Божого Царства на землі. Під знаком хлілізму відбувалася значна частина народних повстань у середньовічний період, ідеологи яких вимагали негайного встановлення Царства Божого (таборити, послідовники Томаса Мюнцера, анабаптисти Мюнстерської комуни та інших). У Новий час есхатологічна концепція полягала в раціоналістичній теорії Г. Гегеля, у філософській інтерпретації історії якого проглядаються основні риси християнської теології. Замість середньовічної есхатології з її грандіозним апокаліптичним фіналом історії у вигляді Другого пришествя Христа і Страшного суду в метафізичній концепції Г. Гегеля центральною ідеєю стало повернення абсолютного духу, що саморозвивається, до самого себе. У політичній частині його вчення вінцем історичного розвитку та його завершенням є виникнення наприкінці історії розумної держави. Есхатологія К. Маркса замінює Царство Боже комунізмом, що несе торжество соціальної справедливості на землі замість відплати за гріхи та заслуги в потойбічному світі. Проект майбутнього підпорядковує собі реальність сьогодення, оскільки лише з перемогою комунізму розпочинається справжня історія людства. Пролетаріат, вибраний народ, розкріпачить людство і приведе його в «Царство свободи». У концепції суспільно-економічних формацій є характерна для християнського вчення хлілістична есхатологія. У філософії М. Бердяєва відбувається оновлення християнської традиції, але абсолютне майбутнє також оголошується кінцевою метою та змістом історії. Філософ чекає на прихід вічності, Царства Божого, Нового Єрусалима, але есхатологічне майбутнє у нього твориться не тільки Богом, а й людиною. Для нього Царство Боже є майбутнім для цього світу, але не майбутнім із цього світу.

Вказані вище вчення та концепції конструюються метафізичним мисленням та спираються на трансцендентні ідеальні цінності; без їхньої участі неможливою є побудова жодних есхатологій. Між соціальними та ідеальними метафізичними цінностями звичайно, існують відмінності. Соціальні цінності є історичними, релятивними, залежать від визнання їх людьми: наприклад, політичні цінності чи національні інтереси. Світ ідеальних цінностей існує незалежно від того, чи визнають їх люди; вони не зводяться до соціального світу. Питання походження ідеальних цінностей досі залишається відкритим. І. Кант, М. Шелер, С. Булгаков наполягали на абсолютній значущості моральних принципів, які, на їхню думку, мають незалежну від історії ідеальну нормативну значущість. Їхні метафізичні концепції базувалися на положенні Платона про вічні, незмінні, ідеальні сутності. Платонівський ідеальний світ – це, перш за все, світ моральних та інших ідеальних сутностей, які не зводяться до жодного іншого світу й існують самі по собі.

Обговорення

Есхатологічні пророцтва продовжуються і в наш час, наприклад, у роботах сучасних політичних філософів – С. Хантінгтона, Ф. Фукуяма, В. Хеслі. Ф. Фукуяма створив ідеалістичну конструкцію «кінця історії», яка інтерпретує історію в гегелівському дусі. З його оцінок випливає, що зміст та сенс розвитку сучасної світової цивілізації також визначається абсолютним майбутнім. Свідомість у нього є причиною, а не наслідком; вона здатна розвиватися незалежно від матеріального світу і, отже, історія ідеології є реальною основою всієї строкатості поточних подій. Він упевнений, що К. Маркс поміняв місцями пріоритети між реальним та ідеальним, віднісши весь світ явищ свідомості – релігію, мистецтво, культуру та й саму філософію – до «надбудови», повністю детермінованої переважним способом матеріального виробництва. «Нерозуміння того, – пише Ф. Фукуяма, – що коріння економічної поведінки лежить у сфері свідомості й культури, веде до помилки, що часто виникає, коли явища за своєю природою ідеальні, намагаються пояснити матеріальними причинами» (Фукуяма 1992, XII). Ліберальна демократія та американська державна модель політичного життя у Ф. Фукуяма та С. Хантінгтона є універсальними формами світопорядку і повинні, зрештою, поширитися на весь світ. Категорія майбутнього в них есхатологічно підпорядкована сьогоденню: «передісторія» з її фундаментальними економічними та політичними протиріччями врешті-решт закінчується і починається справжня ліберально-демократична історія людства. Такі прогнози розвитку всієї світової цивілізації не дивують, оскільки вони частково реабілітують класичну теологію та гегелівську есхатологію з його концепціями сенсу та «кінця історії». На ці суперечності звернув увагу Ю. Габермас у статті «Постметафізичне мислення. Між метафізикою та критикою розуму». «Гегель, Маркс і Кіркегор намагалися використати медіум історії, – пише він, – кожний по-своєму, щоб зрозуміти єдність індивіда як процес. На це позитивізм та історизм відповідають оновленим, а саме науково-теоретичним поворотом, який ми можемо спостерігати сьогодні в контекстуалізмі того чи іншого різновиду» (Габермас 2012, 29).

Так, у сучасній філософсько-історичній літературі формується нова форма історизму та змістовне виправдання сенсу і мети історії. Що ж спільного між класичним та новим історизмом, і які між ними відмінності? Спільним є історичний погляд на речі, який передбачає, що всі ми перебуваємо всередині того, що колись починалося і колись закінчиться. Відмінності пов'язані як із розвитком самого історичного процесу, трансформацією його політичних та правових інститутів, так і уявленнями про нього як про послідовний зв'язок індивідуальних та неповторних подій (Huntington 1996, 318-321).

Старий історизм або, як його тоді називали – культ Історії – сформувався у другій половині XIX ст.; він був пов'язаний із пошуками логіки та закономірностей в історичному розвитку. Йому були притаманні такі риси та особливості, як: фіналістський детермінізм, провіденціалізм, гіпертрофія необхідності

в історії, виправдання всього, що сталося у минулому, зокрема зла, насильства, воєн, інтерпретація сьогодення як справедливого результату попереднього розвитку. Ідеологічні наслідки есхатологічного тлумачення історії полягали в тому, що історія оголошувалась головною особистістю, істотою вищого ладу, тоді як людська особистість залишалася лише елементом світової логіки, її маленькою часткою. Цим самим принижувалася активність людини, особистості, її свободи та творчості, створювалася утопічна телеологія. В історії розгортався світовий порядок, за яким вона є творчістю Бога, світової ідеї, економічних законів чи чогось іншого.

Сучасний історизм С. Хантінгтона, Ф. Фукуями, В. Хесле та ін. вже не відкидає варіативності історії, допускає альтернативи й не ігнорує свободи вибору шляхів розвитку. Однак, заперечуючи старий історизм і прагнучи обґрунтувати нові підходи, західні вчені також абсолютизують соціальні тенденції розвитку, що спостерігаються сьогодні, екстраполюють їх на майбутнє і у такий спосіб створюють нові утопічні конструкції. Абстрактно-ліберальні схеми є відірваними від реальності ідеологічними інститутами. Але, як відомо, світові тенденції постійно змінюються, і ця обставина не дозволяє робити універсальні та всеосяжні висновки, які впливають лише з їхнього вивчення. Не слід забувати у твердженнях про майбутнє, у проєктуванні подальшого розвитку усталених та доведених уявлень про унікальність та неповторність історії. Крім того, наші знання зростають, змінюються, і тому ми не можемо прогнозувати сьогодні те, що знатимемо завтра. На думку В. Хесле, «саме незнання майбутнього є необхідною умовою людської свободи і, тим самим, відповідальної дії». В. Хесле, на відміну С. Хантінгтона і Ф. Фукуями, вважає себе абсолютним раціоналістом і акцентує увагу не так на соціальних, але на ідеальних цінностях. Він вважає, що ідея прав та моральні презумпції, і навіть інші ідеальні цінності, є трансцендентними стосовно емпіричної реальності (Hosle 2004, 541).

Незважаючи на критичне ставлення до уявлень про сенс, мету і кінець історії, можна припустити, що, можливо, історія має сенс, мету, завдання та інші фундаментальні властивості. Але драма вивчення суспільного процесу криється у тому, що ми принципово неспроможні пізнати його, особливо у разі, якщо «кінець історії» – це не частина історії, а розрив із нею. Історія розміщена в просторі людської історичної свідомості: не ми знаходимося в історії, а вона знаходиться в нас самих, але, перебуваючи в людській свідомості, вона перебуває і поза нашою свідомістю. Як стверджував М. Бердяєв, характеризуючи сенс історичного, йти в глибину історії означає йти в глибину своєї власної свідомості. Історія, як свідомість усього соціуму, має одночасно дві властивості: 1) бути сукупністю і результатом взаємодій емпіричних свідомостей; 2) бути трансцендентальною свідомістю, незалежною від свідомостей індивідуальних суб'єктів. Зазначена подвійність робить історію довільною, ірраціональною, мінливою та непередбачуваною, трансцендентною та іманентною для всіх її учасників. Людський розум

може зрозуміти, пізнати і описати в історії послідовність окремих явищ, тенденцій і зв'язків між ними, але не в змозі досягнути історію як складне системне ціле.

Висновки

Метафізичний світ з його ідеями, принципами, настановами, цінностями, незалежно від того, підозрюємо ми про це чи ні, відіграють істотну, часто непередбачувану, роль у розвитку та трансформації всіх сфер соціуму. Ідеологічні конструкції реалізуються у житті за принципом відповідності соціального об'єкта знання і є засіб об'єктивації суб'єкта, його побудови дійсності. Ідеальні цінності сприяють здійсненню вибору діяльності адекватної можливості її реалізації. Вони можуть виступати у вигляді духовної та практичної проєкції на соціальний світ, яка містить у собі узгодженість та співвіднесеність устремлень і дій маси учасників історичної дії. Однак суб'єкт може реалізувати себе у неадекватний спосіб у тому сенсі, що його дія не є справжнім самоздійсненням, а, навпаки, є самообмеженням. Соціальний простір є наповненим різноманітними ідеями, принципами, цінностями; воно характеризується поняттями плюралізму, консенсусу, множинності істин. Якщо припустити, що справжнє втілення установок і цінностей має відповідати можливостям суб'єкта самореалізації, його руху до свободи, то помилкове чи деформоване, навпаки, може довести його до самознищення.

Історія, як було показано вище, сповнена навчань і рухів народних мас першого, і другого типу, зокрема соціальних помилок і утопій, навіть аморальних та антилюдських ідей. У сучасному інформаційному суспільстві реакції людей стали більш керованими, а їхні амбіції більш спрямовуються. І цією обставиною, безумовно, скористалися цинічні пропагандисти, проповідники, політики та вожді. Вони спекулюють соціальними цінностями, деформуючи їх, перетворюють історію на ідеологічне місиво, створюють із неї фальшивку, формують різноманітні політичні, історичні, культурологічні та інші міфи. На людей ллється наповнений фальсифікаціями, фантастичними та маревними ідеями інформаційний потік, у якому буває нелегко розібратися. Високооплачувані ідеологи, редактори та журналісти через електронні та друковані ЗМІ «накачують» населення інформаційним сурогатом, чудово розуміючи, що вони роблять, як вони роблять і для чого роблять. Така інформаційна політика призводить до деформації та руйнування соціального і духовного простору нації, традиційних соціальних цінностей, моральних засад існування людей; вона здатна викликати деструктивні наслідки. Порушуються внутрішні та зовнішні комунікації між суб'єктами, вимиваються моральні принципи, етичні норми, цінності, соціальні ідеали, уявлення про добро, справедливість тощо.

Отже, метафізичний простір існує і функціонує як самостійний світ, який можна порівняти зі штучним інтелектом. Це – наш світ і, водночас, не лише «наш» світ; ним неможливо опанувати, підпорядкувати нашому контролю, керувати ним. Питання про походження ідей та цінностей метафізичного світу

залишається відкритим. Але треба визнати, що він є, реально існує, проникає в індивідуальні свідомості, одночасно залишаючись і поза нами. Не обмежуючись лише констатацією цього давно відомого та встановленого в історії філософії та теології факту, слід когнітивно та методологічно враховувати його. Здійснення всебічного та глибокого аналізу дійсності, розуміння соціуму, проникнення в його сутність є неможливим без урахування його метафізичної складової, без включення її дослідження до пізнавальної структури. Особливо важливою, цікавою та актуальною для подальшого пізнання цього феномену темою є питання про комунікацію суб'єктів, взаємозв'язок трансцендентного та іманентного у життєдіяльності людей, взаємодію метафізичного світу із соціальним простором, свідомістю емпіричних суб'єктів.

На завершення хочеться відзначити, що функціонування та розвиток соціуму, на відміну від природного процесу, є ірраціональним і нелогічним, воно не може описуватися поняттями, принципами та категоріями класичної науки, у ньому є щось недоступне нам і незбагненне нами. Саме тому історія – завжди загадка, що не підлягає повному дозволу.

Список літератури

1. Aron R. *Introduction a La Philosophie de l / histoire*. Paris, 1948. 374 p.
2. Aron R. *Dimensions de la conscience historique*. Paris, 1961. 274 p.
3. Vedrin H. *Les philosophies de l histoire. Declin ou crise?* Paris, 1975. 210 p.
4. Fukuyama Francis. *The end of history and the last man*. The Free Press. A Division of Macmilan, Inc. New York, 1992. 413 p.
5. Hantington Samuel P. *The clash of civilization and the Remaking of World Order*. New York, NY: Simon and Schuster, 1996. 368 p.
6. Höhle Vittorio G. *Moral and Politics*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2004. 931 p.
7. Габермас Юрген. Постметафізичне мислення. *Філософія освіти*. 2010, № 1- 2 (9). С. 67-102.
8. Габермас Юрген. Постметафізичне мислення. 111. Між метафізикою і критикою розуму. *Філософія освіти*. 2012, № 1-2 (11). С. 27-87.

S. Sinjakov

POST-METAPHYSICS OF HISTORY AND SOCIETY

Introduction. Attempts to study history using analytical metaphysics are considered in both ontological and epistemological aspects. The effectiveness and value of post-metaphysical thinking in humanitarian knowledge and cognition, in comprehending existence and studying history is substantiated. Particular attention is paid to solving the issue of the relationship between the transcendental and the immanent in people's lives, the interaction of the metaphysical world with the life world of people, social space, and the consciousnesses of empirical subjects. **The aim and tasks** are: to study the experience of using post-metaphysics as theoretical thinking in the knowledge of the principles of being and the subsequent use of metaphysical discourse, and its heuristic capabilities in the study of society and its history. **Research methods.** According to the research, historical-philosophical, historical and interdisciplinary approaches are based on the principles of sociocultural understanding of scientific knowledge, methods of hermeneutics and axiologists. **Research results.** Metaphysics is included in social consciousness, social space, and the activities of many empirical individuals, whose consciousness combines the rational and irrational, conscious and unconscious, logic and experiences, and mental and emotional. The metaphysical whole, formed based on ideas, thoughts, values, and the entire content of the consciousness of individual people, is not their sum, a mechanical unification of individual consciousnesses. It will rather be a synthesis of ideas, concepts, teachings, and principles, "withdrawn" from individual consciousnesses and in this form appears to be a qualitatively new phenomenon. Society, culture, and history, as we know, "answer" our questions, but we ask them, and the answers to them depend on our formulation of problems. **Discussion.** In modern philosophical and historical literature, a new form of historicism and meaningful justification of the meaning and purpose of history is being formed. Classical and new historicism share a historical view of things, which assumes that we are all inside something that once began and will end sometime. The differences are related to the development of the historical process itself, the transformation of its political and legal institutions, and ideas about it as a sequential connection of individual and unique events. **Conclusions.** The functioning and development of society, in contrast to the natural process, is irrational and illogical; it cannot be described by the concepts, principles and categories of classical science; there is something inaccessible to us and incomprehensible to us. That is why history is always a mystery that cannot be completely resolved.

Keywords: metaphysical space, eschatology, ontology, analytical post-metaphysics, consciousness, transcendent and immanent, ideal type, social and ideal values.

9. Гачко О. Чи можлива історія в епоху постметафізики? *Наукові записки Українського Католицького Університету. Серія: Філософія*. 2012. Ч.3: Філософія, вип 1. С.111 – 122.

10. Сатохіна Н. І. Постметафізичне мислення у праві: приклад герменевтичної філософії. *Вісник Національної академії правових наук України*. Вип.4, 2019. С.151-164.

11. Синяков С. В. Метафізика. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Метафізика>. 2021.

12. Халапсис А. В. *Постнекласична метафізика історії*: Монографія. Дніпропетровськ: Вид-во «Інновація», 2008. 278 с.

References

1. Aron, Raymond. 1948. *Introduction à la philosophie de l'histoire [Introduction to the Philosophy of History]*. Paris: Gallimard.
2. Aron, Raymond. 1961. *Dimensions de la conscience historique*. Paris: Plon.
3. Vedrin, Hélène. 1975. *Les philosophies de l'histoire. Declin ou crise?* Paris: Payot.
4. Fukuyama, Francis. 1992. *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press, A Division of Macmillan, Inc.
5. Huntington, Samuel P. 1996. *The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster.
6. Höhle, Vittorio G. 2004. *Moral and Politics*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
7. Habermas, Jürgen. 2010. "Postmetafizyczne myslennia" [Postmetaphysical Thinking]. *Filosofia osvity, Philosophy of Education* 1–2 (9): 67–102.
8. Habermas, Jürgen. 2012. "Postmetafizyczne myslennia. III. Mizh metafizykoiu i krytykoiu rozumu" [Postmetaphysical Thinking. III. Between Metaphysics and the Critique of Reason]. *Filosofia osvity, Philosophy of Education* 1–2 (11): 27–87.
9. Hachko, Orsya. 2012. "Chy mozhyva istoriia v epokhu postmetafizyky?" [Is History Possible in the Era of Postmetaphysics?]. *Naukovi zapysky Ukrainy katoлицького universytetu, Seriya: Filosofia, Analecta of the Ukrainian Catholic University, Series: Philosophy* 3(1): 111–122.
10. Satokhina, Nataliia. 2019. "Postmetafizyczne myslennia u pravi: pryklad hermenevtychnoi filosofii" [Postmetaphysical Thinking in Law: The Example of Hermeneutical Philosophy]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy, Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine* 4: 151–164.
11. Syniakov, Serhii. 2021. "Metafizyka" [Metaphysics]. *In Velyka ukrainska entsyklopediia [Great Ukrainian Encyclopedia]*. Accessed February 12, 2024. <https://vue.gov.ua/Метафізика>.
12. Khalapsis, Oleksii. 2008. *Postneklasychna metafizyka istorii [Post-non-classical metaphysics of history]*. Dnipropetrovsk: Innovatsiia.